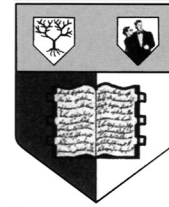

Släkt och Bygd

medlemsblad för
svalövsbygdens
Släkt- och folklivsforskare

Nr.2 2020

Karatofta-Svenstorp-Bolshus-Höjebacke En kultur- och agrarhistorisk beskrivning

Av Roland Lyhagen, Svalövsbo

I boken *Karatofta - en bok om Karatofta-Svenstorp-Höje backe*, utgiven av Fältbiologerna i Svalöv 1978 (där jag ingick som författare) gjordes en bred beskrivning av naturen. Området omfattade markerna från Karatofta i väster, över gårdarna Svenstorp och

Bolshus till Prästafäladen med Höje backe i öster. Ett kapitel behandlade kulturhistorien med jordbruksutvecklingen och användningen av landskapet. Nu planeras en uppföljande bok om förändringar i naturområdet och dess flora och fauna under de senaste 45 åren. Jag tänkte i några artiklar mer ingående beskriva de ingående fyra delarnas kultur- och agrarhistoria. Karatofta, Svenstorp och

Bolshus ligger i Svalövs socken medan Prästafäladen ligger i Torrlösa socken. Egentligen ingick i Karatof-tabokens område även en mindre bit av Norra Svalövs fäladsmarker som gränsade till Karatofta by med fastighetsbeteckningarna Bockeberga, Månstorp och Hökaledshus (på bild 1 mellan den streckade linjen och den heldragna, beteckning Bockeberga m. fl.). Dessa delar ingick i fastigheten Karatofta gård som ligger väster om järnvägen.

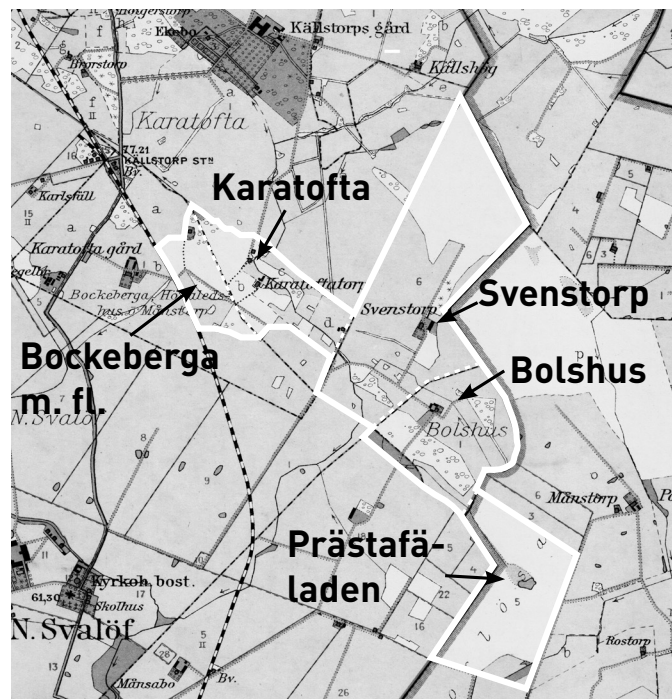
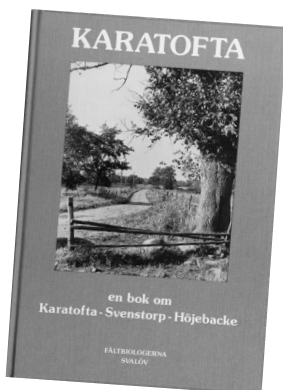

Bild 1. Undersökningsområdet (inom vit heldragen linje) som behandlades i *Karatofta-boken* inlagt på Häradsekonomiska kartan från 1910.

Källor:

Ekman, R., Erlandson, S., Gustafsson, J., Lyhagen, E., Lyhagen, R. 1978. *Karatofta - en bok om Karatofta-Svenstorp-Höje backe*. Fältbiologerna Svalöv.
Ganrot, Per Olov 2005. *Skiftesreformernas förlorare*. Släkt och Bygd 05:2.

Svalövsbygdens släkt- och folklivsforskarförening

Släkt och Bygd

Årgång 29 nr.1 2020

Medlemsblad för Svalövsbygdens släkt- och folklivsforskarförening

ISSN 1401-3703

Föreningens styrelse:

ORDFÖRANDE: Henrik Johansson 0418-66 28 73
Korpralsgatan 5, 268 32 Svalöv.
henrik.johansson@mbox372.tele2.see

SEKRETERARE: Per Olof Knutsson 0418-66 09 69
Norrvidinge 1165 Teckomatorp

KASSÖR: Bo Jönsson 070-881 11 33
Carl XI:s gata 15, 268 35 Svalöv.

REDAKTÖR: Henrik Johansson 0418-66 28 73

HEMSIDA: www.sloff.se

ANSVARIG HEMSIDAN: Bertil Mattsson 070-826 22 29

LOKAL: Montessori, Onsjövägen, Svalöv

ÖPPET HUS: Tisdagar varannan vecka, se sidan 2

E-POST: info@sloff.se

MEDLEMSAVGIFTEN för 2020 är 175:-

Familjemedlem 50:-

Bankgiro: 386-4782

Ordförande har ordet

Våra nya lokaler

Fr. o. m. den 1 september 2018 har Svalövsbygdens släkt- och folklivsforskarförening lämnat Holken i Forslidsgården. Tredje våningen i Biblioteket blev

för drygt för många av oss äldre. Lokalen hade på Samrealskolans tid varit vaktmästarebostad och teckningssal. Våra nya lokaler finns i källarplanet i f. d. Sveriges Utsädesförenings/Svalöf ABs/Svalöf Weibull ABs huvudbyggnad, nuvarande Montessoriskolan i Hjalmar Nilssons Park vid Onsjövägen. Huvudbyggnaden byggdes 1905-08. När Herman Nilsson-Ehle funnit triploid asp på Bosjökloster erhöll han anslag från Wallenbergstiftelsen till ett kromosomlaboratorium. Lokaler inrättades i källarplanet i Utsädesföreningens Huvudbyggnad. Förste avdelningschef blev fr. o. m. 1931 Arne Müntzing. Arbetena omfattade tetraploid råg, rågvete och arter i dånsläktet. Müntzing efterträdde Nilsson-Ehle som genetikprofessor i Lund 1938. Ny chef för kromosomavdelningen blev Albert Levan som arbetade med kromosomfördubblad klöver och rotfrukter. Kromosomlaboratoriet flyttade 1951 in i nya laboratoribyggnaden och Albert Levan flyttade till Lund De gamla lokalerna var under några år kontor för att vid Svalöf ABs bildande 1980 bli bibliotek som flyttades dit från bottenvåningen i huvudbyggnaden.

Biblioteket fanns där under tre decennier. Hos Montessoriskolan hyr vi tre rum där kromosomlaboratoriet engång fanns.

Program hösten 2020

Öppet hus kl 18-20

13 och 27 oktober

10 och 24 november

Fördjupningskurs planeras 2021

Har Du betalt medlemsavgiften för 2020?

Innehåll:

Karatofta by är borta men historien finns kvar av Roland Lyhagen	sid 3
Svenstorp inte så gammal gård av Roland Lyhagen.	sid 7
Kulturhistorisk Beskrifning öfver Frälsehemmanet Bolshus av Roland Lyhagen . . .	sid 10
Prästafäladen med Höje backe av Roland Lyhagen.	sid 14
Mantal, tunnland och hektar vid fastighetsförsäljning.	sid 16

Karatofta by är borta men historien finns kvar

Av Roland Lyhagen, Svalövsbo

Karatofta by är en av fyra byar i Svalöfs socken. De övriga är Norra Svalöfs by, Södra Svalöfs by samt Munkagårda. Man skall dock notera att i den södra delen av byn så ingår en del av marken i Norra Svalöfs bys fäladsmarker och torphemman som Bockeberga, Månstorp och Hökaledshus.

Enligt Tina Karlsson, som skrivit boken Karatofta by - En del av Svalövs historia, så tyder namnändelsen *-tofta* på att byn kan vara grundad på vikingatiden (800-1050 e. Kr). De skriftliga beläggen är dock av senare datum.

Mantalslängder från 1600-talet

I 1600-talets mantalslängder är Karatofta regelmässigt angiven med ett antal åboar. Byn ägs av Axelvold. I mantalslängden från 1663 finns "Karretofta" by nämnd tillsammans med frälsegårdarna Lilla Skogsgård, Snogebäckshuset, Lilla Lönstrup, Skogsgård och Skogsnäbben. Det synes vara två eller tre brukare och en soldat som är förtecknade i Karatofta (bild 1). I mantalslängden från 1709 är det fyra gårdar om vardera ett

Bild 1. Ur mantalslängden för Svalöv 1663 med brukare och en soldat.

1/4 mantal men med två brukare på varje gård. I 1776 års mantalslängd är gårdarna delade och de åtta gårdsenheterna innehåller 1/8 mantal vardera. Tio år senare är brukarna sex till antalet och två delade gårdar är åter sammanslagna till 1/4 mantal vardera. Denna indelning kvarstår ännu på 1820-talet. År 1795 bor Anders Svensson, Ola Jönson, Anders Bengtsson, Per Persson, Lars Nilsson och Lars Olsson enligt ägodelningskarta över Axelvold. Då bor det omkring 45 personer i byns

6 gårdar och 2 gatehus. I byn bor också rotesoldaterna Erik Eld och Johan Spets.

Skifte av Karatofta by

Eftersom hela byn ägdes av Berg von Linde på Axelvold så var det ägaren av byn som ansökte om laga skifte av Karatofta. Det verkställdes 1838-39 av lantmätare Falkman. Byn omfattade 207 ha mark, fyra hemman om vardera 1/4 mantal men befolkningsökningen påverkade det tänkta slutmålet varför de fyra hemmanen skulle delas i vardera tre delar, alltså 12 gårdar som slutresultat (bild 2). I tabell 1 finns de tolv gårdarnas mantal och arealer samt kvarboende respektive utflyttningskrav. Alla husen i byn besiktigades och åsattes värden efter kondition och brister. Plan över byns gårdar och hus finns på bild 3. Totalt värderades husen till drygt 546 Riksdaler. Men hur slutade skiftet?

Tabell 1. Skiftet av Karatofta by 1839 1 mantal (Akt 12-SVA-11). Fördelning av gårdar och arealer samt utflyttningskrav.

Nr	Mantal	Kvar/utflyttn.	Areal	
			Tnld	Ha
1 ²	1/12	Utflyttning	30	15
1 ³	1/12	Kvarboende	29	14
1 ⁴	1/12	Utflyttning	37	18
2 ²	1/32	Utflyttning	16	8
2 ³	1/32	Utflyttning	18	9
2 ⁴	3/16	Utflyttning	72	36
3 ²	1/12	Kvarboende	32	16
3 ³	1/12	Utflyttning	34	17
3 ⁴	1/12	Utflyttning	37	18
4 ²	1/12	Utflyttning	36	18
4 ³	1/12	Utflyttning	34	17
4 ⁴	1/12	Utflyttning	41	20
Summa	1		416	207

Källstorps gård - en plattgård

Liksom för Norra Svalövs by, där 8 gårdar som ägdes av Axelvold slogs samman till en ny plattgård Svalöfsgården, så slogs de 10 gårdar som skulle flyttas ut från Karatofta by samman till en ny plattgård, Källstorps gård. Denna gård stod färdig i slutet på 1850-talet. Kvar i byn blev två hemman som drevs vidare som frälsegårdar/torp.

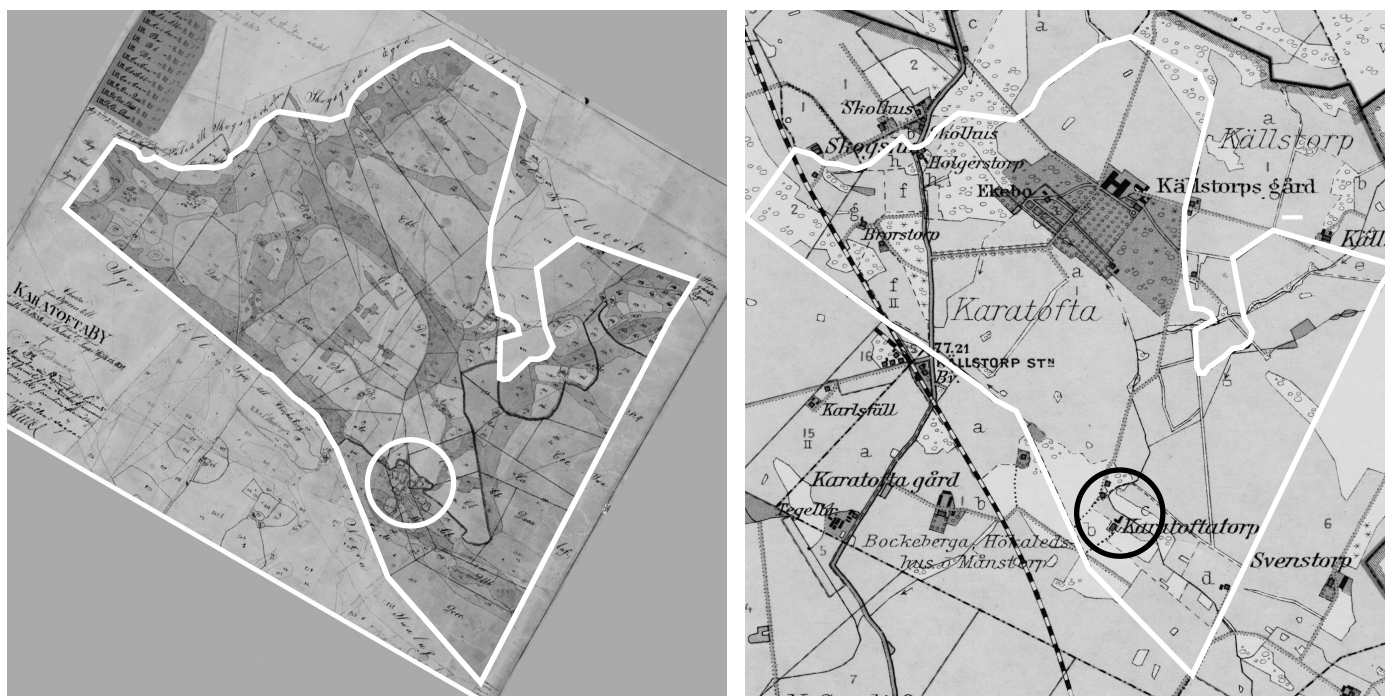
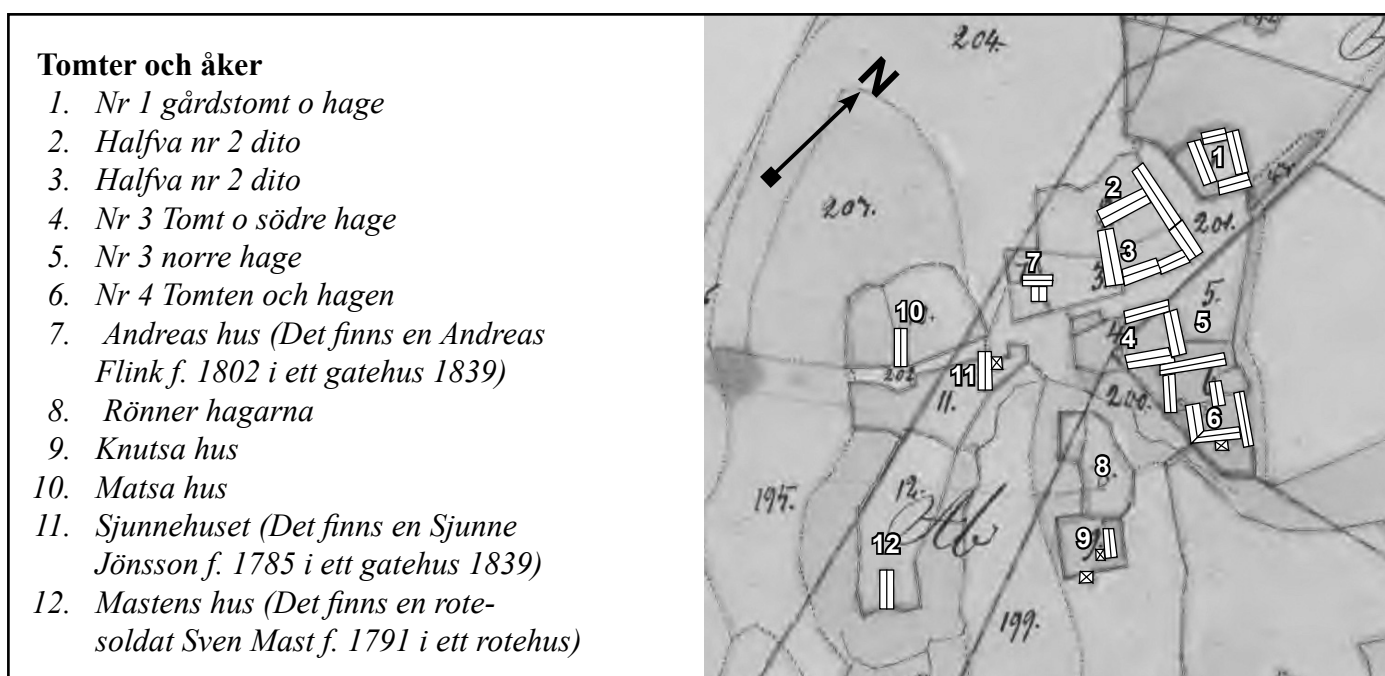

Bild 2. Skifteskartan från 1839 (Akt 12-SVA-11 1839) med Karatofa by nere mot högra hörnet, inom en ring. Kartan till höger är Häradsekonomska karta från 1910 visar att de 10 gårdar i byn som skulle flytta ut i själva verket slogs ihop till en ny plattgård, Källstorps gård. Kvar i byn blev två gårdar och några gatehus. De sista invånarna i byn försvann på 1920-talet. Snart försvann även husresterna.

Tomter och åker

1. Nr 1 gårdstomt o hage
2. Halfva nr 2 dito
3. Halfva nr 2 dito
4. Nr 3 Tomt o södre hage
5. Nr 3 norre hage
6. Nr 4 Tomten och hagen
7. Andreas hus (Det finns en Andreas Flink f. 1802 i ett gatehus 1839)
8. Rönner hagarna
9. Knutsa hus
10. Matsa hus
11. Sjunnehuset (Det finns en Sjunne Jönsson f. 1785 i ett gatehus 1839)
12. Mastens hus (Det finns en rote-soldat Sven Mast f. 1791 i ett rotehus)

Bild 1. Plan över husen i Karatofa by 1839.

I tabell 2 framgår att ett hemman har 4-5 gånger mer ängsmark (vinterfoder hö till djuren) än åkermark. År 1800 fanns i landet 800.000 ha åkermark minst 2 milj ha ängsmark. Omkring 1930 hade åkerarealen ökad till 3,6 milj ha och ängsarealen reducerats till mindre än 100.000 ha.

Man ser i församlingsböckerna att efter 1860 så står om Karatofa att det omfattar 3/32 mantal mot tidigare ett helt mantal. Schablonmässigt blir det ca 19 ha

(3/32-delar av 207 ha) men jag tror att bruksgränserna kan ha varierat efter uppgörelse med markägaren. Man ser också att flertalet åboar flyttar från byn 1859-60. Många i byn var fattiga, särskilt när de blivit gamla och inte längre orkade driva jordbruket. Då står det ofta "fattiga" eller "fattighjon" i församlingsboken. Men alla brukare i Karatofa by var inte fattiga småbönder utan några var påtagligt framgångsrika. Det baserar jag på en bouppteckning från 1859.

Tabell 2. Fördelning av åker, äng och fäladsmark för nr 3² med kvarboenderätt

Markslag	Tnld*	Kpl	Ha
Åker	4	25	2,35
Äng	20	31	10,35
Fäladsmark	6	21	3,29

*Tnld=tunnland=4.936 m² = 32 kappland
 kpl=kappland=154 m²
 ha=hektar=10.000 m²

Per Pettersson framgångsrik jordbrukare

Från Östra Karaby kommer 1843 Per Pettersson f. 1793, hustrun Elna Persdotter f. 1791 samt sonen Peter f. 1826 och blir frälseåbo i Karatofa på 2/9 mantal. Hustrun Elna dör den 8 februari 1859 vid en ålder av 68 år. I bouppteckning finns ett ganska rikt bo som hon efterlämnar. Av bouppteckningen kan man också skatta lite av jordbrukets omfattning, speciellt antalet djur på gården. I tabell 3 finns djuren förtecknade. Mest förvånande är att man har 4 hästar och 1 par dragoxar. Hästarna var ekonomiskt värdefulla men också krävande på bra foder särskilt havre. Tre mjölkkor, och tre ungdjur av nöt är mer i samklang med hemmanets storlek. Därtill lite får och en gris.

I tabell 4 framgår att redskapsuppsättningen var förhållandevis stor för detta frälsehemman med järnplog, järnharv, träharvar och årder för jordbearbetning. Skörden företogs med 6 liar och 8 räfsor. Det fanns spannmål i lager. Av brödsäd fanns 8 tunnor råg och av

Tabell 3. Lantbruksdjur i bouppteckningen 1859 efter Elna Persdotter.

Kreatur	Värde Riksd.
1 par hästar	233:33
1 gammalt sto	25 --
1 ungt sto	50 --
1 par oxar	133:33
3 st kor	120 --
3 st ungdjur	50 --
1 får med lamm	8 --
1 svin	10 --

korn till öl och foder fanns 6 tunnor men mest i lager fanns av havre till hästarna, 10 tunnor. Hela bouppteckning visade tillgångar på 1820 Riksdaler, skulder på 738 och en behållning på 1018 Riksdaler. Beloppet motsvarar ca 102 000 kr i dagens penningvärde.

Per Pettersson slutar som jordbrukare när han blir änkeman men bor kvar som ”undantagsman”. Barnen, pigor och drängar flyttar från gården 1859.

Tabell 4. Ett urval av redskap och varor i bouppteckningen 1859 efter Elna Persdotter.

Redskap/varor	Värde Riksd.
3 st järnaxlade vagnar	70 --
1 plog 1 järnharv	18 --
2 årder med kärror	3 --
2 harvar	1:50
1 par kälkar	2 --
1 par hjulbörer	3 --
1 oxok	3 --
6 liar	3 --
8 räfsor	- :50
Spannmål	
8 tunnor råg	32 --
6 tunnor korn	36 --
10 tunnor havre	40 --

Två små jordbruk och några gathus

Efter skiftet blev några mindre jordbruk kvar i byn samt ett par gathus. Brukarna kallas därefter torpare i församlingsboken. Om det var två eller fler torpare samtidigt är svårt att avgöra. Men efter sekelskiftet verkar det vara endast två torpare kvar. Vid jordbruksundersökningen 1914 tas två mindre jordbruk upp. August Nilsson kommer med hustru Sigrid Kristensson och ett barn 1908 och blir torpare. I jordbruksundersökningen 1914 finns djurbesättningen reigstrerad (tabell 5). Jordbruksarealen är 3,9 ha åker, 3,2 ha skogs o hagmark, 0,1 övrig mark, summa 7,2 ha. Hans grödor finns också förtecknade (tabell 5). Man ser av redovisningen att vallen är en stor gröda där vinterfodret bärgas medan den traditionella slåtterängen har försvunnit. Blandsäd var i regel en blandning av korn och havre till foder. Familjen lämnar torpet 1923 och flyttar till Bilinge. Troligen ersatts de inte av någon ny torpare utan blir sista brukare av denna del av Karatofa torp.

Djur	Antal	Grödor	Ha
Häst	1	Höstråg	0,5
Kor	2	Blandsäd	1,2
Kalvar	1	Potatis	0,2
Gödsvin	2	Foderrotfrukter	0,2
Höns	15	Vall till hö	1,0
		Vall till bete	0,3
		Träda	0,5
		Totalt åkerodling	3,9

Tabell 5. Jordbruksundersökningen 1914 för August Nilsson i Karatofa by.

*Sista gården på Karatofta fälä
innan den bären 1927.*

Bild 3. Detta foto visar enligt texten den sista gården i Karatofta by. Enligt församlingsböckerna skulle dock den siste bybon flyttat 1928. Foto från Lennart Johansson.

Byn överges i slutet av 1920-talet

Per Jönsson driver vid jordbruksundersökningen 1914 Karatoftatorp på 3,7 ha fördelat på 3,4 ha åker och 0,2 hagmark. Hans djur framgår i tabell 6 från jordbruksundersökningen 1914. Grödorna utgörs av många små odlingar. Brödsäden råg är liksom potatisen livsmedelsgrödor medan resten är fodergrödor till djuren. Jordbruket var helt dominerat av animalieproduktion som gav mjölk, smör, kött och ägg.

Per Jönsson flyttar 1917 och efterträds av Karl Nilsson och hustrun Ebba Lindskog samt 6 barn. De driver torpet till 1928 då de flyttar från torpet. Det verkar vara de sista som lämnar den gamla byn enligt församlingsboken.

Djur	Antal	Grödor	Ha
Häst	1	Höstråg	0,5
Kor	2	Blandsäd	0,5
Modersugga	1	Havre	0,7
Gödsvin	1	Potatis	0,2
Smågrisar	5	Foderrotfrukter	0,2
Höns	18	Vall till hö	0,7
		Vall till bete	0,3
		Grönfoder	0,3
		Totalt åkerodling	3,4

Tabell 6. Per Jönssons jordbruk enligt 1914 års jordbruksundersökning.

Karatofta gård?

Karatoftagård (från början sammanskrivet, senare sårskrivet), som ligger väster om järnvägen, står första gången nämnd i församlingsboken 1873-1884 med tillägget *Stora Hökaledshus* bildat av Hökaledshus, Bockeberga och Månstorp. Det omfattar "omkring 120 tunnland af Karatofta fälä". Det innebär att södra delen av "Karatoftaområdet", öster om järnvägen, kom att ingå i Karatofta gård.

Förste arrendator är Peter Pehrsson f. 1843 med hustru Hedvig Andersdotter f. -48 samt tre barn. Han kommer till gården 1879 och det kan tolkas som att Karatofta gård är bildad då. Peter Pehrsson flyttar 1889. I efterföljande församlingsbok 1884-94 finns ingen ny arrendator nämnd. Troligen har driften tagits in under ägaren på Källstorp Berg von Linde. Gården befolkas av statdrängar med familjer och korta boendetider och stor omsättning.

Utsädesbolaget köper Karatofta 1919

När Walter Berg von Linde avled 1916 upprättades ett köpebrev mellan Frida Berg von Linde och Allmänna Svenska Utsädesaktiebolaget som omfattande ett övertagande av en stor del av Källstorps gård bl. a. den del där Karatofta by och angränsande fäläsmarker ingick. Köpet verkställdes 1919 till en köpesumma av 104 900 kr. Markerna användes till största delen som betesmark. När Utsädesbolaget sålde Lönnstorps gård 1966 så kom detta område av Karatofta att tillföras Lönnstorp och ingår fortfarande i denna fastighet.

Källor:

Arkiv digital:

Församlingsböcker Svalövs socken 1777-

Edvinsson, Rodney, och Söderberg, Johan, 2011.

A Consumer Price Index for Sweden 1290-2008, Review of Income and Wealth, vol. 57 (2), sid. 270-292.

Karlsson, Tina. 2005. Karatofta by. En del av Svalövs historia. Utgiven av Svalöfs Gille.

Lantmäteristyrelsens arkiv:

Svalövs socken Karatofta nr 1-4 Laga skifte 1838

Lantmäterimyndighetens arkiv:

Akt 12-SVA-8 Stängselåtgärd 1825

Akt 12-SVA-11 Laga skifte Övrigt 1839.

Riksarkivet. Mantalslängd 1663, 1709, 1776, 1795.

Rönnerbergs häradsrätt (M) FII:a 30 (1857-1859) s.533-

Rönnebergs, Onsjö, Harjagers domsaga (M) AIIa:62 (1921) Bild 2580.

Svenstorp gård inte så gammal

Av Roland Lyhagen, Svalövsbo

Svenstorp gränsar i väster till Karatoftha och i öster till Bolshus och Torrlösa Prästafälad. Gården är en utflyttad enhet vid skiftet av Norra Svalövs by. Skiftet ägde rum på 1830-talet men Svenstorp togs inte i bruk förän nästan 50 år senare.

Mest frälsegårdar i Norra Svalöv

Socken är en gammal benämning på landsortsförsamling som styrdes av en sockenstämma. I socknen fanns en eller flera byar med gårdar och gathus samlade i en by. Byn hade gränser och var en administrativ enhet som styrdes av bystämman. Byns gårdar hade åkermark närmast runt byn och utanför dessa ängsmark och betesmark/skogsmark som ofta var samfälld.

Norra Svalövs by bestod av 11 gårdar (nr 1-10, 16) och nästan lika många gathus (nr 11-20 utom 16) som alla utom en låg samlade kring kyrkan. Gård nr 10 var en möllegård med en vattendriven mölla och låg ca ½ km söder om kyrkan vid Svalövsbäcken. Gård nr 1 var ett kronoskattehemman 1/16 mantal ägt av Nils Christiansson. Gårdarna nr 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9 och 10 var insockne frälsegårdar tillhörande Otto Berg von Linde på Axelvolds gods. Arrendet eller skatten betalades till frälset, alltså till ägaren av Axelvold. Alla dessa gårdar tillhörande Axelvold slogs samman och bildade vid skiftet Svalöfsgården. Gården Norra Svalöf nr 4 var en utsockne frälsegård till Knutstorp gods, vid denna tid ägt av Claes Wachtmeister, som då inkasserade skatten från gårdens brukare. Gård nr 16 var prästgården ¼ mantal.

Norra Svalöf Nr 4 blir Svenstorp

När byn skiftas 1835-40 flyttas gården nr 4, senare kallad Svenstorp ¼ mantal, till ägor längst i norr gränsande i väster till Karatoftha bys utmarker och i öster till Torrlösa fäladsmarker och Bolshus ägor. Av skiftesprotokollet framgår att nr 4 har i gamla läget drygt 22 tunnland åker, 46 tunnland äng och 24 tunnland utmark, totalt 94 tunnland (ca 46 ha). Men den tillskiftade marken i norra delen av byn innehåller ingen åker eller äng utan endast ”utmark”. Därför kompenseras nr 4 med en större tillskiftad areal och tilldelas 127 tunnland (ca 63 ha). Eftersom Axelvold ägde hela Karatoftha by så togs 49 tunnland (24 ha) av Karatofthas utmark och slogs ihop med Norra Svalöv nr 4 för att få en bättre arrondering. Men Karatoftha by kompensades med marktillskott från Norra Svalövs utmarker som gränsade till byn. Marken var bitvis mycket sten-

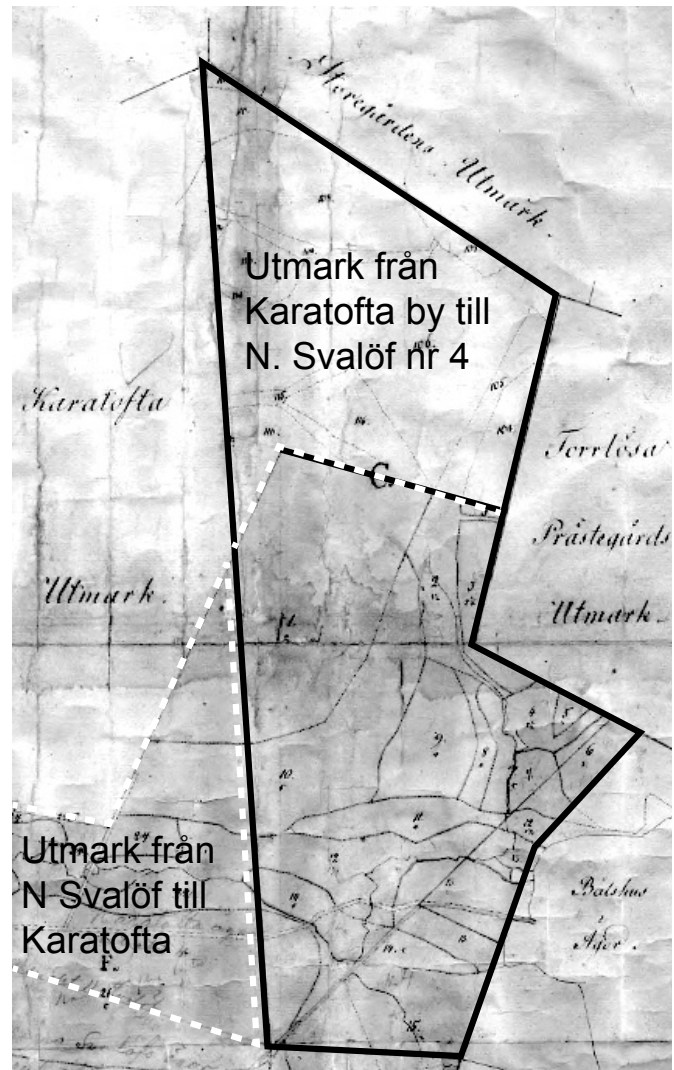

Bild 1. I den norra delen tillfördes Svenstorp 24 ha av Karatoftha bys fäladsmark. Akt 12-SVA-17 1844.

och blockrik så det krävdes ett omfattande arbete att röja sten för att få brukbar åker samt äng som kunde slå med lie. Det fanns en utflyttningskyldighet som skulle vara verkställd senast 6 år efter skiftet 1840. Men hur blev det med det?

Förre arrendatorn bor kvar vid kyrkan

Per Truedsson f. 1793 arrenderar Norra Svalöf nr 4 omkring 1825. När skiftet av byn är klar 1840 har all mark till nr 4 lagts till den nya Svalöfsgården medan nya nr 4 fått sin mark på platsen längst i norr. Det finns alltså ingen mark att bruka kring gården nere vid kyrkan och min tolkning är att Per Truedsson med hustru och tre barn får bo kvar i den gamla gården och betecknas som ”inhyses” från

Tabell 1. Ägare och brukare på Svenstorps gård från 1878.

År	Brukare/ägare av Svenstorp
- 1908	Knutstorp ägare
1878-1886	Per Svensson brukare
1887-1898	Per Bengtsson brukare
1899-1901	Albin Ekdahl Wendin brukare? osäker, ev. utan brukare
1901-1906	Ola Bengtsson brukare
1907-1908	Jöns Andersson brukare? osäker ev. utan brukare
Här övergår ägandet från Knutstorp till andra ägare	
1908-1915	Elna Landgren ägare o brukare
1916-1920	Adolf Persson brukare
1921-1923	Per Pålsson brukare Elna Landgren dör 1923 Elna Landgrens stärbhus ägare
1923-1927	Assar Persson brukare
1928-1932	Axel Edvin Bengtsson brukare
1933-1958	ASU* brukare?
1959-1992	ASU ägare? o brukare
1993-	Svalövs kommun ägare

*ASU=Allmänna Svenska Utsädesaktiebolaget i Svalöv

1841. Kanske fick han arbete på nybildade Svalöfsgården. I efterföljande församlingsböcker är han fortsatt inhyses men 1851 dör hustru Karna Jönsdotter, barnen är utflugna och han står som ensam inhyses. Per Truedsson, betecknad som fattighjon, dör 1866 vid en ålder av 73 år. Jag tror att det gamla bostadshuset till nr 4 vid kyrkan nu rivs. Man skall kanske inte övertolka generalstabskartan från 1865 men där är fortfarande ett hus utritad norr om Svalövsbäcken där nr 4 bör ha legat enligt skifteskartan.

Svenstorp stod klar 1878

Det nya nr 4 stod klart för att tas i fullt bruk 1878! Troligen har man under en länge period röjt fram 25 ha åker av gårdens 63 ha. Enligt församlingsboken kommer Per Svensson detta år från Kågeröd och blir första åbo på gården. Jag tror han sätter namnet Svenstorp på gården efter sitt efternamn. Han är 25 år gammal och året efter gifter han sig med Troen Pålsson f. 1859 som är dotter till Pål Bengtsson på granngården Bolshus. Mellan 1880 och 1885 får han tre barn. Men redan 1887 flyttar hela familjen till Halmstad och han blir arrendator på Arnåkra.

Ny arrendator från 1887 blir Per Bengtsson f. 1852 med hustru Anna Persdotter f. 1856 samt tre barn mellan 3 och 8 år. De kommer från Billeberga. Fram till 1898 föds ytterligare fem barn i familjen. Han stannar till mars 1898 då familjen flyttar till Asmundtorp.

Ny arrendator kommer formellt 1901. Men vem driver det mellan 1898 och 1901? Den ende som är skriven på Svenstorp under denna tid med familj och rimlig ålder är statdrängen August Ekdahl Wendin f. 1871, hustru Anna Persson f. 1874 och fyra barn. Familjen kommer från Torrlösa. Det femte barnet föds 1900 på Svenstorp och fadern tituleras fortfarande statdräng. Ingen annan kandidat är skriven på Svenstorp under denna tid.

Finns djur och redskap? Vems?

Ola Bengtsson f. 1855 kommer 1901 från Wirke socken och blir arrendator. Han har en 20 år yngre hustru Anette Jönsson f. 1875 samt tre barn med sig. På Svenstorp föds 1901 sonen Johan Mauritz. Ola stannar till våren 1907 då han flyttar med familjen till Norra Skrävlinge. Nu uppstår åter en lucka i brukarlängden innan en formell ny brukare registreras i församlingsboken. Åren 1907 och 1908 kan det möjligen vara "landtbrukare" Jöns Andersson f. 1881 och Caroline Elisa Svensson f. 1884 som driver jordbruket? De flyttar till Torrlösa 1908. Kanske hjälper jordbruksarbetaren Johan Svensson f. 1851 till när han som nybliven änklings 1905 kommer till Svenstorp. Han flyttar därifrån 1909. Fanns det djur på gården, vems är de? Fanns det maskiner kvar? En tillfällig lantbrukare eller lantarbetare har knappast råd att lösa in djur och maskiner. Kanske är därför hela gården tömd på djur och åkrarna osådda? Att det är obesuttet jordbruk kanske leder till att Knutstorp vill avyttra det?

Ägarskifte och intensivt jordbruk

I november 1908 flyttar änkan Elna Landgren in på Svenstorp som nybliven ägare till gården. Hon är 57 år och änka efter bokhållaren Fredrik Alexander Landgren i Malmö som avlidit 1899 48 år gammal. Två vuxna barn, Selma Margareta 25 år och Martin Henrik 24 år samt 16-åriga Hanna Fredrika, följer med till Svenstorp. Året efter 1909 kommer fyra arbetare till gården, fadern Måns Jönsson Holmqvist, änklings sedan 1900, samt 3 söner 17, 18 och 21 år gamla. Den yngste kallas dräng och jobbar troligen på gården. De tre sönerna skriver in sig i sjömanshuset i Helsingborg respektive Malmö för att bli sjömän. Fadern och två söner flyttar 1912 och den tredje sonen 1918. Elna driver jordbruket i egen regi till 1915. Sonen Martin Henrik är kontorist eller kamrer och arbetar under några år som kontorist på Utsädesbolaget i Svalöv.

Han emigrerar till Amerika 1928 och har för övrigt två bröder som emigrerat dit 1903 och 1904. Enligt jordbruksundersökningen 1914 är Elna brukare av gården. Men 1916 står Adolf Persson f. 1887 som arrendator och han stannar till december 1920. Han efterträds av Per Pålsson f. 1870 som kommer från Blentarp med hustru och två barn. Redan i april 1923 flyttar han till Tolånga. I september 1923 kommer nästa arrendator Assar Persson f. 1878 från Stehag. Han har 9 barn och ett utomäktenskapligt barnbarn med sig.

Elna Landgren dör 1923

Den 5 september 1923 avlider Elna Landgren 72 år gammal. I bouppteckningen finns endast upptaget möbler och husgeråd. Det gav ett överskott på 954 kr till de sex barnen. Sterbhuset driver gården vidare med arrendatorer. Assar Persson fortsätter som arrendator till 1927 och 1928 kommer Axel Edvin Bengtsson f. 1883 med hustru Agda Götilda f. 1887 samt 8 barn mellan 6 och 20 år. Familjen kommer från Norra Åkarp i Kristianstad län.

Barnhemsverksamhet?

Under Axel Bengtsson tid bedrivs något som förefaller vara barnhemsverksamhet med fosterbarn i spädbarnsåldern. Flickan Siv född i mars -28 i Stoby kommer i maj till Svenstorp och flyttar i juli med modern Alma Johansson till Öved. Pojken Sune Torsten född i december 1927 i Malmö kommer också i maj -28 och flyttar -30 med föräldrarna till Augerum som trolövningsbarn till strykerskan Rut Rydell och stationsföreståndaren Per Landqvist. Pojken Gerdt Torsten född i Lund i december -29 kommer i juli -30 och flyttar -33 till Östra Broby med modern Anna Ovredsson. Slutligen pojken Ulf Arnold född i maj -31 i Malmö, kommer i juli samma år till Svenstorp och flyttar i november -32 till Malmö. Han är son till teol. stud. Oskar Arhammar och hans hustrun Frida Johansson. De har gift sig två månader före nedkomsten.

När kommer Utsädesbolaget in som arrendator?

Axel Bengtsson lämnar arrendet i mars 1933 och flyttar till Östra Broby. Enligt församlingsboken har alla utom systrarna Landgren lämnat Svenstorp. Hanna Fredrika Landgren står som laboratoriebiträde och troligen jobbar hon på laboratoriet på Utsädesföreningen. Selma Margareta Landgren står som hemmansägare och fröken i församlingsboken. Båda systrarna förblir ogifta. Inga nya brukare eller arrendatorer skrivs in i församlingsboken varför jag tror att Utsädesbolaget (ASU) tagit över arrendet 1933. I en jordbruksundersökning 1944 står systrarna Landgren som ägare och ASU som brukare. Systrarna Landgren flyttar från

Svenstorp omkring 1955 in till tätorten Svalöv. Selma Landgren dör 1961 och Hanna dör 1968. Troligen har ASU även tagit över ägandet omkring 1959. När Utsädesbolaget sålt gården Lönstorp 1966 och alla djur på Svalöfsgården och Helenborg avvecklats, kunde inte betesmarkerna vid Svenstorp och Bolshus utnyttjas av egna djur. Sannolikt har Lönstorp arrenderat betesmarkerna från 1960-talet till 1990-talet. Gårdarna Svenstorp och Bolshus köptes av Svalövs kommun 1992 och blev kommunalt naturreservat.

Jordbruket på Svenstorp

Åker och äng röjdes fram på 1870-talet men fördelningen mellan markslagen finns inte belagd. Det finns heller inga bouppteckningar från Svenstorp som kan ge en uppfattning om djur och redskap mellan 1878 och 1908. Men vid den stora jordbruksundersökningen 1914 är jordbruket på Svenstorp noggrant redovisat. Elna Landgren står som både ägare och brukare. Åkern upptar 34 ha och av denna areal anges 10 ha vara täckdikade (tabell 2).

Djurhållningen är relativt omfattande (tabell 3). Fem hästar krävde mycket foder, särskilt havre vilket

Bild 2. På kartan till vänster syns åkerskiftena som ljusgrå fält på flygfotot från 1940, ca 40 ha. Nedan gårdshusen vid samma tid.

Tabell 2. Fördelning av markslagen 1914 och 1944.

Markslagen	1914 ha	1944 ha
Åker	34,2	42,0
Skogs- o hagmark	28,3	21,0
Trädgård	0,2	-
Övrig mark	1,2	0,9
Summa	63,9	63,9

Tabell 3. Lantbruksdjur på Svenstorp 1914.

Djurslag	Antal
Hästar	5
Kor	7
Ungnöt	4
Tackor	10
Lamm	8
Modersuggor	1
Gödsvin	2
Höns	50

Tabell 4. Odlade grödor 1914 och skördar 1913.

Odling	Areal 1914 ha	Skörd 1913 kg/ha
Höstråg	6,0	2000
Havre	10,0	2200
Ärter	4,0	2400
Potatis	0,1	14000
Foderrotfrukter	0,5	40000
Vall till hö	3,6	ca 5600
Vall till bete	5,0	
Grönfoder	1,0	
Ren träda	4,0	
Summa	34,2	

återspeglas i havreodlingen som upptar ca 30 % åkerarealen (tabell 4). Sju mjölkkor gav likvider varje månad och var en viktig basintäkt. Får och lamm gav ull och kött för avsalu, grisarna kött och hönsen ägg kanske med överskott för avsalu.

Odlingen 1914 domineras av fodergrödor till djuren. Höstråg som brödsäd och potatis är direkta livsmedelsgrödor. En del råg såldes säkerligen från gården. Skördarna är skattade utifrån totalskörden för respektive gröda 1913 dividerat med arealen 1914 som kan avvika från arealen föregående år. Men det ger en indikation på skördenivån.

Vid en jordbruksundersökning 1944 står Selma, Hanna och Martin Landgren som ägare och ASU som brukare. Åkerarealen har ökat till 42 ha och resten betecknas som ”annan betesäng, ej skogsmark”. Det är sannolikt den maximala åkerarealen på Svenstorp men skall också ses i sammanhang med andra världskriget där alla resurser fick användas maximalt.

Har det funnits två bostadshus?

Det röda träklädda bostadshus som på 1970-talet fungerade som scoutstuga påstås vara en arrendatorsbostad. Det är fullt rimligt att när Elna Landgren blev ägare och bofast på gården och jordbruket samtidigt arrenderades ut som gårdsarrende från 1915, så behövdes en separat arrendatorsbostad. Den skulle i så fall vara byggd kring 1915 och omgavs av en väl tilltagen trädgård. Det innebär att den ursprungliga bostaden skulle ha legat öster om vägen upp till gården och ihop med ekonomibygnaderna.

Gården försvinner

Idag är hela gården ett kommunalt naturreservat som betas av nötkreatur för hålla landskapet så öppet som möjligt. Men igenväxning med buskar och träd sker i snabb takt och fordrar återkommande röjning, gallring och avverkning om inte landskapet skall växa igen.

Alla byggnader är sedan några år tillbaka helt uträderade. Svenstorp hade en förhållandevis kort period som ett intensivt eget gårdsjordbruk, 1878-1933. Sen blev det inlemmat i Utsädesbolagets storjordbruk och Svenstorps egen historia bleknade bort.

Källor:

Arkiv digital:

Församlingsböcker Svalövs socken 1777-

Statistiska Centralbyrån SCB Allmänna jordbruksräkningen Byrån för jordbruksstatistik H1AB:271 1944.

Lantmäterimyndighetens arkiv:

Akt 12-SVA-17 Laga skifte 1844

Riksarkivet:

Specialsök. Lokalundersökningar (jordbruk). Svalöv sn.

Efterlysning

Undertecknad har skrivit fyra artiklar om delarna i naturområdet Karatofa- Svenstorp-Bolshus- Prästafäladen som framgår av inledningen omslagssidan. Om någon har kompletteringar, synpunkter, bilder etc med anknytning till artiklarna, så tar jag tacksamt emot dem. Det kan eventuellt bli en uppföljande artikel i kommande nummer av Släkt & Bygd.

För övrigt önskas artiklar till kommande nummer av Släkt & Bygd om valfritt ämne inom föreningens intresseområden.

Roland Lyhagen, tillfällig redaktör
roland.lyhagen@gmail.com

Kulturhistorisk Beskrifning öfver Frälsehemmanet Bolshus

av Roland Lyhagen, Svalövsbo

I den här artikeln behandlas Bolshus beläget ca 3 km nordost om Svalövs tätort. Det är ett gammalt frälsehemman 1/8 mantal från början under Axelvold.

När är Bolshus bildat?

Bol är ett gammalt ord som betyder boställe, bostad, nybygge och *-hus* betyder ungefär samma sak. Flera solitärgårdar under Axelvold har ändelsen *-hus*. Bolshus tycks ha bildats som enskilt belägen gårdsenhet under Axelvold under senare delen av 1600-talet. Denna gissning baseras på att i en mantalslängd från 1663 finns uppräknat Snogebeckshuset, Karretofta, Lilla Lönstrup, Skogsnebben och Skogsgård men inte Bolshus. Däremot i mantalslängden från 1680 finns Bolshus med, ihop med ovannämnda hemman, och brukare är Hans Andersson. Det kan tyda på att gården bildats under 1670-talet. Därefter hittar man gården med brukare i efterföljande längder. Det kan finnas fler brukare under tidsperioden då flera mantalslängder är skadade och oläsliga eller svårtydda.

Några nedslag i brukarlängden

Redan på första sidan i födelseboken från 1690 i Svalöv hittar vi gården Bolshus. Under ett par perioder finns två brukare omnämnda samtidigt. Mellan 1709 och 1720 upptas Sven och x Andersson och 1722-1742 Sven och Pehr Nilsson. Det var inte ovanligt att man delade brukandet av frälsehemman under denna tid när befolkningen ökade och tillgången till mark var begränsad.

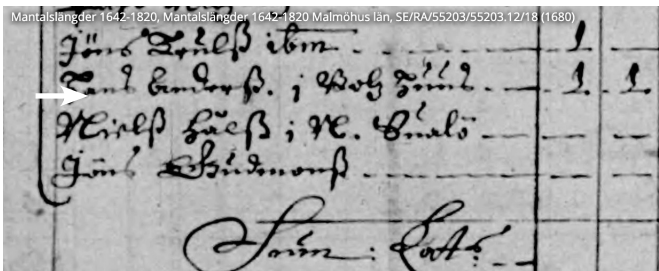

Bild 1. Första notering jag hittat om Bolshus i mantalslängden från 1680. Hans Andersson brukare

Omkring 1745 tar ladufogden på Axelvold, Nils Nilsson (1), över Bolshus. Han bosätter sig tillsammans med hustrun Britta Larsdotter och sonen Nils (Nilsson nr 2) född 1743, som senare skall ta över arrendet. I mantalsläng-

Tabell 1. Brukare under olika perioder skattat från mantalslängder och senare husförhörböcker.

År	Brukare/ägare
-1868	Axelvold ägare
≈1680≈1690?	Hans Andersson
≈1691≈1708	Jonas Casparsson
≈1709≈1719	Måns Andersson och xx Andersson (2 brukare)
≈1720-1721	Sven Nilsson
1722≈1742	Sven Nilsson och Pehr Nilsson (2 brukare)
≈1742≈1744	Bengt Larsson
≈1745≈1776	Nils Nilsson (1)
≈1777≈1783	son Nils Nilsson (2)
≈1783≈1818	Lars Jönsson
1818-1824	Håkan Bengtsson
1825-1845	Nils Nilsson (3)
1845-1868	Anders Johansson
Här övergår ägandet från Axelvold till andra ägare	
1868-1891	Pål Bengtsson ägare o brukare
1891-1896	Pål Bengtssons änka Hanna Nilsson dotter ägare och brukare
1896-1897	Nils Johansson ägare och brukare
1897-1898	Hans Fredrik de Neergaard ägare
1898-1907	Birger Welinder ägare ASU* brukare
1907-1992	ASU ägare och brukare
1993-	Svalövs kommun ägare

* ASU= Allmänna Svenska Utsädesaktiebolaget

den från 1777 så är han brukare av Bolshus med hustrun Kersti Jacobsdotter samt barnen Jacob f. 1774, Lars f. 1776, Anders f. 1778, Jon f. 1779 samt dottern Hanna f. 1781. Men Nils Nilsson (2) dör i "hetsig feber" den 3 februari 1783 endast 39 år gammal. I en bouppteckning från den 29 mars 1783 får vi belyst ett gammalt fenomen. Vid bouppteckningen säljs huvuddelen av lösöret på auktion och köparna finns

förtecknade. De kommer från de närliggande gårdarna och från byarna runt omkring. Några något längre ifrån som Gissleberga, Trää, Kågeröd, Skrävlinge och Visstofta. Överskottet i boet delas mellan de sex? (fem i inledningen) barnen varav pojkarna Jacob, Lars, Anders, Jon och Nils? får 6 riksdaler och 19 skilling vardera medan dottern Hanna får 3 riksdaler och 9 skilling!

Änkan Kersti gifter om sig med ny arrendator

När Nils Nilsson (2) dör står änkan ensam med fem barn mellan 2 och 9 år. Men det kommer en ny arrendator, Lars Jönsson f. 1755, som gifter sig med änkan Kersti Jacobsdotter och alla fem barnen kan stanna på gården. Dessutom får de ett halvsyskon när Lars och Kersti får dottern Elna 1785. Två år senare föds dottern Bengta som dock dör i kikhosta efter 6 månader.

Enligt mantalslängden träder Lars Jönsson och Kersti Jacobsdotter tillbaka och blir inhyses på Bolshus 1819. Ny arrendator blir Håkan Bengtsson f. 1779 med hustru Anna Nilsson f. 1783 och sonen Bengt f. 1818. På Bolshus föds sonen Nils 1821. Håkan Bengtsson dör den 25 januari 1825 endast 45 år gammal. Det finns en bouppteckning efter honom som ger information om jordbruket.

Ännu en Nils Nilsson som arrendator

År 1825 kommer Nils Nilsson(3) f. 1795 som arrendator med hustru Bengta Påhlsdotter f. 1790 och barnen Nils, Anna och Sissela. Ytterligare tre barn föds på Bolshus, Pernilla 1826, Swen 1829 och Pehr 1830. Håkan Bengtssons änka Anna Nilsson och barnen Bengt och Nils blir inhyses.

Nils Nilssons (3) hustru Bengta Påhlsdotter dör 1841 och Nils gifter om sig med Hanna Andersdotter f. 1805 som är änka. Nils driver Bolshus till 1844 då han och hustrun Anna samt Nils söner Swen och Pehr och Annas dotter Kersti blir inhyses.

Ny arrendator 1845 blir Anders Johansson f. 1822 med hustru Hanna Nilsson f. 1822. De får nio barn varav tre dör i barnåren. Dottern Bengta dör 14 år gammal 1862, Tilda dör samma år av mässling 2 år gammal och sonen Nils dör 1864 ett år gammal. Hela familjen lämnar arrendet 1868 och flyttar till Kågeröd.

Bolshus friköps 1868

En ny epok startar när Bolshus säljs 1868 till Pål Bengtsson f. 1822 som blir "hemmansegare" enligt församlingsboken. Pål betalar 12.000 Riksdaler för gården. Han har hustru Anna Nilsson f. 1830 och barnen Bengta f. 1856, Troen f. 1859 och sonen Bengt född på Bolshus 1868 men han dör 1873 endast 5 år gammal. Sonen Håkan föds 1871 och dottern Anna 1874. Pål Bengtsson dör 1891 och en omfattande

bouppteckning lämnas den 22 augusti samma år. I avsnittet om jordbruket kommenteras närmare om djur och lösöre. Hustrun och barnen är arvtagare men dottern Bengta har avlidit 1890 men efterlämnat en ettårig son. Han är sålunda sterbhusdelägare enligt följande:

5. Aflidna dotter Bengtas med efterlevande makens Stenhuggaren Gustaf Eliasson fr. Helsingborg sammanavlade Omyndige son Hjalmar född d. 4 April 1890. Sterbhusdelegarna äro i okunnighet om Eliassons vistelseort och har endast ryktesvis hört, att han lär finnas i Danmark samt att annan person är förmyndare för sonen. Det beslutas därför att före bouppteckningens inlemning till Häradsrätten vid Rådhusrätten i Helsingborg begära kännedom om dertill förordnade förmyndare. Gossen vistas i Bolshus och bevakas hans rätt idag af förenämnd Håkan Nilsson. Man tar dessutom upp en osäker fordran av f. svärsonen Gustaf Eliasson på 353 kr och 21 öre och ett lån på 1.300 kr.

Fastigheten Bolshus 1 värderades enligt taxeringsvärdet till 10 100 kr. Tillgångarna i boet uppgick till 22 726 kr och skulderna till 7 261 kr varför behållningen blev 15 465 kr. Det är sannolikt sonen Håkan Pålsson Cederberg, artillerist i Landskrona, 20 år gammal som tar över jordbruket då han flyttar hem 1891.

Snabba ägarskiften

Änkan driver Bolshus vidare till 1896 då det säljs till bröderna Nils och Janne Johansson från Riseberga. De äger Bolshus endast till 1897 då det säljs till Hans Fredrik de Neergaard från Stockholm i december samma år. Hans Fredriks fader Johan de Neergaard äger Svalöfsgården och man anar en strategi att sonen kommer ner för att ta över den stora gården. Men så blir det inte. Både Svalöfsgården och Bolshus säljs 1898 till Birger Welinder på Heleneborg och gårdarna arrenderas ut till Allmänna Svenska Utsädesaktiebolaget (ASU), i folkmun kallat Bolaget. Hans Fredrik de Neergaard flyttar till Uppsala län.

År 1907 tar ASU över både Svalöfsgården och Heleneborg med Bolshus av Birger Welinder och blir där efter både ägare och brukare av egendomarna.

Jordbruket på Bolshus

Mellan 1840 och 1860 bodde i genomsnitt 11 personer på Bolshus som skulle försörjas med mat och förnödigheter från gårdens 26 ha mark. Jordbruket från äldre tider var baserat på djurhållning, liten åkerareal, stor ängsareal där vinterfödret till djuren hämtades, samt fälads- och skogsmark eller utmarker där djuren betade sommartid. Man kan få en bild av fördelningen av de olika markslagen från en uppmätning 1842 (tabell 2).

Det som händer under 1800-talets andra del är att produktionen av djurens vinterfoder flyttas ut till åkern

och slåttervallen blir en del av de odlade grödorna i en växtföljd. Ängsmarkerna omförs i stor omfattning till åker. Om vi jämför avmätningsskarta från 1842 med den häradsekonomiska kartan från 1910 så ser vi att åkerarealen ökat från 4,6 ha till omkring 16 ha. Resten brukas som betesmark. En annan förutsättning för att anlägga slåttervall i växtföljden var utvecklingen av järnplogen med vändskiva. Först då kunde man bryta vallen på ett effektivt sätt och så spannmål. Andra bidrag till en effektivare och ökande produktion var konstgödsel, växtförädling, täckdikning med tegelrör, utbildning, bättre redskap m. m.

Tabell 2. Uppmätning av frälsehemman och torplägenheter under Axelvolds Sätessgård 1842. Bolshus (Akt 12-SVA-15).

Markslag	Areal*		% av areal
	Tnl:kpl	Ha	
Hus och tomt	:10	0,154	0,01
Åker	9:10	4,6	17,6
Äng	31:08	15,4	59,0
Fälad, utmark	12:02	6,0	23,0
Summa		26,1	100

*Tnl=tunnland=4.936 m²
kpl=kappland=154 m²
ha=hektar=10.000 m²

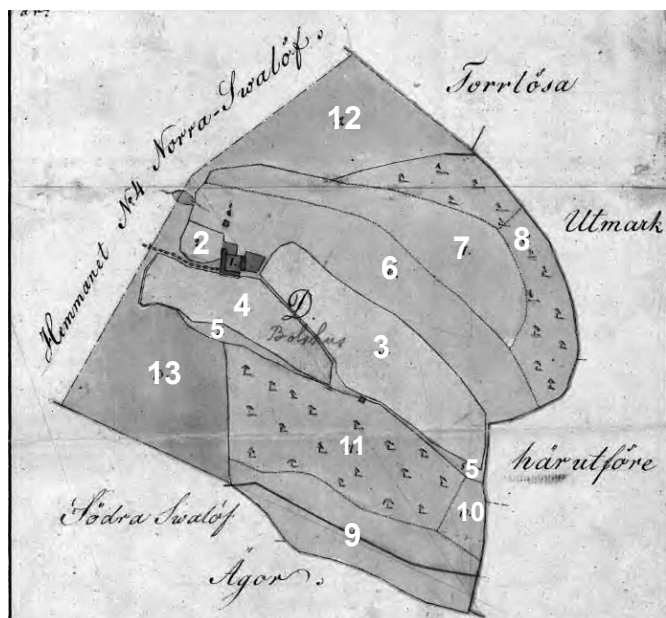

Bild 2. Karta efter uppmätning av Axelvolds frälsegårdar 1842. Fält 2, 3, 4 är åker ca 4,6 ha. Fält nr 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13 ängsmark drygt 15 ha och fält nr 12 och 13 är fäladsmark/utmark ca 6 ha. (Akt 12-SVA-15 1842).

Djuren är basen i jordbruket

Jordbruket är baserat på animalieproduktion med olika djurslag. Mjölkkorna är de värdefullaste djuren som ger daglig mjölk och lagringsbart smör för avsalu. De ger också kött och hudar. Tjurkalvarna kan kastrerade bli dragoxar. Fåren kan ge mjölk, kött, ull och hudar. Grisarna, som är allätare, ger kött och kan leva på en stor del köksavfall. Höns ger ägg och kött. Gäss ger kött, ägg och fjäder. Från bouppteckningar kan vi få en uppfattning om djuren på Bolshus. Nils Nilssons (2) bouppteckning från den 29 mars 1783, Håkan Bengtssons från den 1 februari 1825, Bengta Pålshdotter 1842 samt efter Pål Bengtsson den 14 juni 1891 ger en god bild av djurhållningen (tabell 3).

Vi ser en tydlig intensitetsökning i djurhållningen 1891 jämfört med 1825 och 1783. Dragkraften är oftast hästar i slättbygderna men även oxar finns på Bolshus. Intressant är uppfödningen av gäss 1783 som är ett i huvudsak skånskt fenomen under denna tid. Det nämns inga höns 1783 och 1825 vilket troligen beror på att de ännu inte var vanliga i det svenska bondejordbruket. De fick inte större genomslag hos allmogen förrän i andra delen av 1800-talet. En del forskare menar att de kan vara utelämnade som obetydliga detaljer i en bouppteckning. Jag lutar dock åt att de ännu inte blivit allmänt spridda i bondesamhället.

Vad odlade man?

Spannmål dominerade på åkern och från senare delen av 1800-talet tillsammans med slåttervall. Råg var

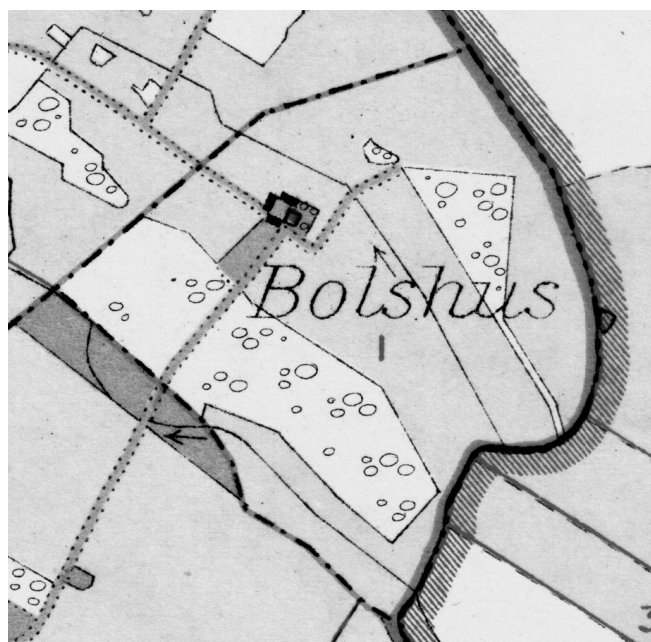

Bild 3. Häradsekonomiska kartan från 1910. Åkern är ljusgrå och omfattar nu ca 16 ha. Betes- och hagmark är vita med "skogsringar". Ny väg söderifrån har tillkommit.

Tabell 3. Fyra bouppteckningar från Bolshus med förtecknade lantbruksdjur.

Djurslag	Antal djur år			
	1783	1825	1842	1891
Hästar	4	5	4	2
Oxar	-	2	2	2
Kor	4	4	3	6
Kalvar	2	3	2	3
Får	6	4	-	11
Suggor	1	-	1	2
Gäss	3	-	-	-
Höna	-	-	-	15

brödsäden, korn användes till att brygga öl samt till foder och havre användes främst till foder. Särskilt hästarna fick krossad havre som näringsrikt foder. I mindre omfattning odlades potatis till hushållet, rotfrukter som kålrot och rova till mat och foder. Mot slutet av 1800-talet tillkom foderbetor och ärter. I Pål Bengtssons bouppteckning från 1891 finns råg, korn och havre i lager för tillsammans 1000 kr. Han har dessutom ett ”tröskverk med vandring” värt 200 kr.

I bouppteckningen efter Håkan Bengtsson 1825 finns upptaget en tobakskniv. Kanske odlade man tobak till husbehov i kålgården (≈ köksträdgården)? Tobaksodling var vanligt till husbehov under denna tid för framställning av tuggtobak. Det fanns 1825 också flera handredskap, t ex hörrepe (hör=lin jmf danskans hör), skäkteträ, häcklor, som tydde på linodling. Kardor och spinnrockar kunde även användas för ullberedning.

Bild 4. Tobakskniv förtecknad i bouppteckning från Bolshus 1825. Bild från nätet av kniv på Nordiska museet

Efter 1898

Efter Birger Welinders köp av Bolshus upphör den som självständig enhet, djuren i Bolshus stallar försvinner och markerna integreras i Heleneborgs stor-drift. Åkrarna brukas under ett antal år, betesmarkerna betas av Utsädesbolagets djur från Heleneborg eller Svalöfsgården. År 1905 odlas ca 12 ha fördelat på vall, potatis och rovor. Året efter vall, blandsäd med insädd av klöver samt grönfoder och hela åkerarealen utnyttjas, ca 16 ha. Det fortsätter fram på 1930-talet med omväxlande betesvall och åkergrödor men snart blir det enbart betesvall. Fram till slutet av 1950-talet finns nötkreatur på Heleneborg och Svalöfsgården men sen avvecklas mjölkproduktionen. Då återkommer under några år åkerodling på Bolshus. När Lönstorps gård säljs av ASU 1966 fortsätter den nye ägaren med mjölkproduktion på gården och markerna på Bolshus arrenderas av Lönstorp för bete. När även Lönstorp upphör med nötkreatur på 1990-talet återkommer en del åkerodling igen på Bolshus. Men från 1990-talets slut har marken enbart utnyttjats för bete med inhyrda djur. Idag är svårigheten att skaffa betesdjur och att röja för att förhindra igenväxning. Det är numera ett kommunalt reservat med mål att vara en öppen betesmark och Ekdungen eller Övre Bolsingaskogen skall bli lövskog.

Gammal husgrund?

På en karta över Torrlösas fäladsmarker 1734, med Prästafäladen som gränsar till Bolshus, finns i gränsen, men på Bolshus mark, en angivelse av en husgrund: *M. Rudera till gamla Bolshus som förr varit gatehus* (se nästa artikel om Høje backe bild 1.) Några andra spår eller noteringar av detta hus har jag inte funnit.

Stavningar

I handlingar förekommer många stavningsvarianter av fastigheten: *Bolshus, Bollshus, Bolhhus, Bålshus, Bållshus, Bolshuus....*

Källor:

Arkiv digital:

Församlingsböcker Svalövs socken 1777-

Lantmäterimyndighetens arkiv:

Akt 12-SVA-15 Arealavmätning 1842

Lantmäteristyrelsens arkiv:

Torrlösa socken Torrlösa Gränsbestämning omkring 1734.

Riksarkivet. Mantalslängd 1663, 1680, 1709, 1720-.

Rönnerbergs häradsrätt (M) FIIa: 5 (1782-1785) s. 269-.

(M) FIIa: 17 (1823-1825) S. 459-

(M) FIIa: 25 (1842-1844) s.302-.

(M) FIIa: 18 (1891) s. 505-.

Prästafäladen med Höje backe

Av Roland Lyhagen, Svalövsbo

Prästafäladen med Höje backe har sedan skiftet av den gemensamma fälädsmarken 1806 tillhört prästgården i Torrlösa socken och gör så fortfarande. Av Torrlösa bys 23 gårdar var 19 frälsegårdar under Trolleholm. Endast Skattehemmanet Torrlösa nr 1 (senare kallat Vallenborg) ägt av Öfverinspektören WälÄdle Herr Carl Magnus Tullgren, Kyrkohuset nr 21, Prästgården nr 22 och Klockarebolet nr 23 hade annan ägare än Trolleholm.

Beskrivning och karta 1734

Vid uppmätningen av gränser 1734 ingick fäladen i Eriksholms domäner. Då ägdes Eriksholm av Friedrich Trolle och hade ännu inte bytt namn till Trolleholm. Gränsstenarna märkta EH (Eriksholm) är utsatta på 1806 års karta och är ännu kvar idag i gränserna om än på en del ställen övervuxna av täta buskage. Hela

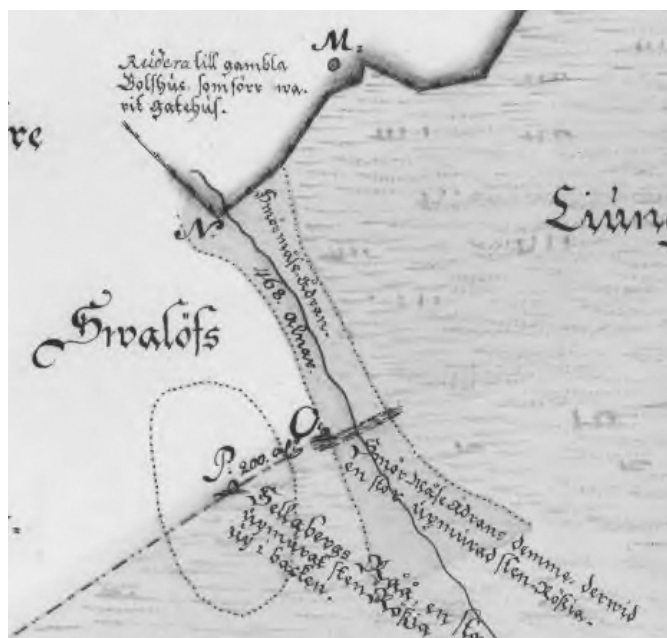

Bild 1. På 1734 års karta där Smörmåsen och dämmet är beskrivet.

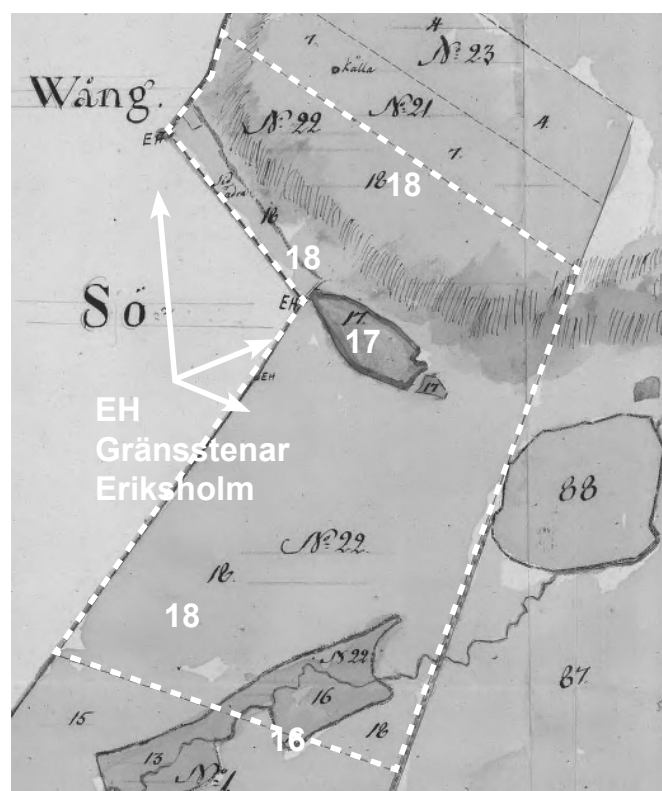
fäladen från Höje backe i väster till Skällaröd och Gryttinge i öster är samfällad betesmark för Torrlösa m. fl. byars alla gårdar. På kartan beskrivs marken som *Stenig och tufvig ljunngmark med enebuskar öfveralt bewäxt och star- och muhlbete öfver hela fäladen*. Det tyder på att fäladen var hårt utnyttjad genom bete och näringsfattig då den betecknas som ljunngbeväxt.

I dalen nedanför Höje backe finns rester av en sankmark eller sjö samt avrinningsbäck förr kallad *Smörmåse ådran*. Själva mossen eller sjön har uppkommit

genom att torv skurits i marken och därefter har ett dämma täppt till utloppet. På kartan står *Smörmåsens demme derwid en stor nymurad stenrösia*. Dämnet låg där övergången i Smörmåsens västra spets där sentida dämmesrester och rörläggningar är synliga.

Skifteskartan 1806-1807

Enskifte av fälädsmarken hade begärts av Prästgården. Den samfällda fälädsmarken delades upp så att gårdarna nr 1, 21, 22 och 23 fick egna avgränsade skiften. Prästgården Torrlösa nr 22, som innehades av *Kongl. Hof Predikanten och Probstsen Herr Magister Olof Hellicius*, fick sitt fäläds skifte i väster i gränsen mot Svalövs socken. Marken, 60,5 tunnland (ca 29,9 ha) i Höje backe är enkelt beskriven 1806 se bild 2. Skiftet nr 16 i skiftesakten 1806 kallad "Fälädsmeden", är träd- och buskfri sankmark där idag finns en grävd sjö.

Fäläds skifte			
16	Fäläds Meden	2	3257 1/2 8.633
17	Smörmåsen, repokuren	1	1.280 10.133
18	Fäläds Mark, bäckig och Stenig	1	5421 9 4.083
	Silfver afgrädd		0.922
	Summa	60 1/2	10 23.749

Bild 2. Skifteskartan 1806-1807 med kort beskrivning av Prästafäladens marker. Gränsstenarna är urmärkta på kartan.

Bild 3. Gränssten med inhugget EH, Eriksholm, det gamla namnet på Trolleholm. Namnbytet skedde 1755 av Fredrik Trolle.

Södra delen av skifte nr 18 är röjd och här har troligen skett slåtterkörd på 1800-talet och tidigare. Det finns även rester av ytliga diken i sydvästlig-nordostlig riktning.

Dammen nedanför backen, där ägorna vinklar ut mot väster, är idag igenvuxen utan tydlig vattenspegel. Dammen kallas 1806 för nr 17 ”Smörmåsen, uppskuren”

vilket tyder på att man brutit torv här. Det rör sig om starrtorv och inte vitmossetorv, då markförhållandena inte är av vitmossekaraktär. Övriga delen, nr 18, är 1806 ”Fäladsmark, backig och stenig”. (Akt 12-TOR-26 Enskifte 1808). Området har under lång tid använts till bete.

Igenväxning av området har accelererat sedan 1950-talet och nådde en kulmen i slutet av 1990-talet. Hjortbete under en period bromsade igenväxningen något men när hjortbetet upphörde ökade buskarnas framryckning igen.

Sen början av 2000-talet har brukaren av området, Fredrik Hallgard, genomfört en omfattande buskröjning och trädgallring som nu givit en påtaglig utglesning av vegetationen. Större ekar har frihuggits vilket återskapat betesytor. Arbetet fortsätter och ett öppnare hagmarkslandskap tar form.

Källor

Lantmäteristyrelsens arkiv:

Torrlösa socken Torrlösa Gränsbestämning omkring 1734.
Torrlösa socken. Torrlösa Enskifte 1806.

Lantmäterimyndighetens arkiv:

Akt 12-TOR-26 Enskifte 1808.

Faktaruta

Mantal, tunnland och hektar vid fastighetsförsäljning

Vid försäljning av jordegendomar anges långt in på 1900-talet i köpebrev och köpekontrakten gårdens storlek i mantal. Ofta består en större gård av flera delar med olika mantal. Men ännu på 1930-talet nämns inte i kontrakten gårdens areal i tunnland eller hektar utan enbart i mantal. Det är lite förbryllande då fastigheterna i regel är uppmätta i detalj i tunnland och kappland vid skiftena under 1800-talet. Varför köpehandlingarna i så sen tid inte omfattar arealuppgifter är märkvärdigt.

Mantal är en gammal kameral taxeringsenhet för betalning av jordskatt. Den infördes under 1630-talet i Sverige och låg till grund för beskattning ända fram till början på 1900-talet. Det hade kvar en betydelse vid fastighetsreglering till 1997 för beräkning av en fastighets andelar i allmänna områden som fiskevatten. I köpehandlingarna blev mantalen alltmer ohanterliga ju fler gånger en fastighet delades och ju mindre bitar som

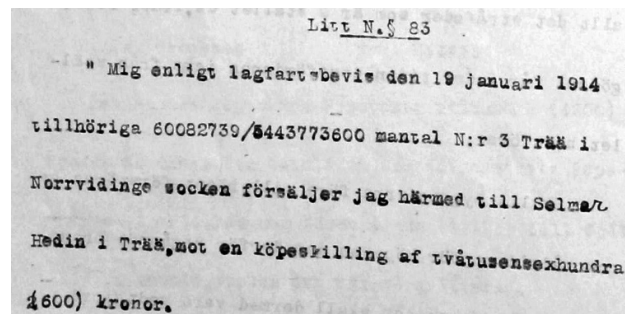

Bild 1. Ur domboken för Rönnebergs härad 1918.

styckades av. Ett exempel ur lagfartsprotokollet 1918 ges i utdraget ovan (*bild 1*). Mantalet är 60.082.739/5.443.773.600, alltså 60 miljondelar av 5 443 miljondelar!! (förenklat 1/100 mantal). Det kanske blev det opraktiskt i längden för domsagorna att hantera de mångsiffriga mantalen.

Idag anges i köpehandlingar fastigheternas areal i hektar eller, om det gäller tomter, i kvadratmeter.